

Ремех Тетяна Олексіївна,
кандидат педагогічних наук, старший
дослідник, завідувачка відділу
суспільствознавчої освіти Інституту
педагогіки НАПН України, м. Київ

ГРОМАДЯНСЬКА СТІЙКІСТЬ ЯК НОВЕ ПОНЯТТЯ В МЕТОДИЦІ НАВЧАННЯ УЧНІВ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ОСВІТИ

Період повномасштабної агресії російської федерації проти України з-поміж іншого характеризується появою нових понять і термінів. Низка таких категорій стосується української національної та громадянської ідентичностей. Серед них і поняття «громадянська стійкість».

У результаті проведеної нами наукової розвідки щодо сутності й значення цього поняття вважаємо за можливе й потрібне включити його в шкільний інтегрований курс «Громадянська освіта» (10 клас) як чільне, що є й буде актуальним в умовах російсько-української війни та повоєнного розвитку України.

Перш ніж вести мову про методика роботи з означеним поняттям, слід визначити його зміст. Ми пристаємо до думки, що стійкість¹ і опір² є різними термінами. Адже опір усталено розуміють як здатність системи подужати наслідки стресових ситуацій і забезпечити повернення її до нормального функціонування в умовах, подібних до тих, які передували події [1], тоді як стійкість, як спроможність знаходити приховані внутрішні сили та ресурси, щоб ефективно впоратися з тривалою кризою, є вищою мірою адаптації та гнучкості.

Тепер з'ясуємо поняття «громадянська стійкість». Виявлено, що єдиного усталеного наукового визначення його допоки немає. Ті чи ті трактування, здебільшого дотичні до означеного, знаходимо в публіцистичних статтях, дописах у мережі, в назвах грантових проєктів тощо. При цьому в нинішніх

¹англійською «resilience»

²англійською «resistance»

реаліях українського суспільства поняття «стійкість» вживають у словосполуках «національна стійкість», «стійкість громадянського суспільства», «стійкість громади», «стійкість людини» і таке ін. Зрозуміло, що вони мають різні смислові значення.

Так, приміром, стійкість громадянського суспільства пояснюють як глобальне співробітництво та згуртованість, здатність акумулювати сили й ресурси, розвивати зв'язки та інклюзію. Це, своєю чергою, потребує постійної самоосвіти, навчання та взаємодії, розвитку здатності людей бути гнучкими, вивчення досвіду, вміння аналізувати, бачити закономірності й передбачати ризики тощо. Сстійкість громадянського суспільства дає змогу ефективно виявляти виклики й загрози та протидіяти їм, впливати на ризики та пом'якшувати наслідки від кризових ситуацій [2]. Нині потужний розвиток громадянського суспільства в Україні, консолідація і згуртованість українства, усвідомлення громадянами приналежності до української політичної нації – це питання виживання й збереження нашої держави [3, с. 564].

Відповідно до положень Закону України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності», громадянська стійкість – це «здатність особи виявляти свою національну та громадянську ідентичність у повсякденному житті і в умовах негативних зовнішніх впливів» [4]. Як бачимо, тут громадянська стійкість пов'язана з ідентичностями людини, які визначені в цитованому Законі як: українська національна ідентичність – стійке усвідомлення особою належності до української нації як самобутньої спільноти, об'єднаної назвою, символами, географічним та етносоціальним походженням, історичною пам'яттю, комплексом духовно-культурних цінностей, зокрема українською мовою і народними традиціями; українська громадянська ідентичність – стійке усвідомлення громадянином України, закордонним українцем свого політико-правового зв'язку з Україною, українським народом та громадянським суспільством [4]. На наш погляд, це не суперечить думці, що громадянська стійкість є складником національної стійкості, яку своєю чергою пов'язують із

розвиненим громадянським суспільством і волонтерством в Україні як невід’ємними складниками її забезпечення [5, с. 64].

З огляду на новизну, актуальність, ціннісний смисл поняття «громадянська стійкість», вважаємо за потрібне увести це поняття в інтегрований курс «Громадянська освіта» (10 клас). Обґрунтуємо це передусім метою навчання учнів громадянської освіти, де з-поміж інших позицій значаться такі як розвиток та соціалізація особистості, формуванні її національної самосвідомості, громадянської позиції [6]. У навчальній програмі зазначено, що курс передбачає «набуття громадянської ідентичності особистістю на різних рівнях – особистому, сімейному та родинному, рівні освітнього закладу та місцевої громади, України, Європи та світу» [6]. Вважаємо також, що поняття «громадянська стійкість» є віковідповідним для учнів 10 класу, адже на уроках інтегрованого курсу вони опановують низку й інших абстрактних понять як-от «громадянське суспільство», «права людини», «соціальна стратифікація» та ін.

Покажемо, в які розділі / теми можна ввести означене поняття. З наведеного вище видно, що визначення «громадянська стійкість» можна розглянути в розділі 1 «Особистість та її ідентичність». Для цього в очікуванні результату навчально-пізнавальної діяльності слід закласти, до прикладу, такий результат: «учень/учениця: окреслює громадянську стійкість як спроможність особи виявляти власну національну та громадянську ідентичності в повсякденні й в умовах зовнішніх викликів». Для надання практичної значущості цьому поняттю в такому тлумаченні пропонуємо як можливі варіанти розглядати його: 1) в темі 1 «Що таке ідентичність», яка присвячена, зокрема таким питанням як ідентичність; види ідентичності; громадянська ідентичність та ін. 2) на практичному занятті з теми «Як українці проявляють національну ідентичність і пишаються приналежністю до Українського народу»; 3) у ході практичного заняття з теми «Що означає бути українцем/українкою в часи російської збройної агресії проти України».

На уроці можна поставити учням низку запитань на кшталт: Що таке, на вашу думку, громадянська стійкість? Як пов'язані громадянська стійкість та національна ідентичність? У чому важливість/значення/роль громадянської стійкості нині?. Вчитель знайде місце поняттю «громадянська цінність» і в інших темах інтегрованого курсу, а також може застосувати різні методи його опрацювання, приміром, кластер, інфографіку, постер тощо. Головне, на нашу думку, представити учням це поняття як цінність українського суспільства, яке нині переживає складні часи війни, як те, що має змістом подолання кризових ситуацій, пов'язаних із нею.

Зазначимо, що концепт громадянської стійкості є перспективним як для теоретичних розробок, так і практичної реалізації, в тому числі й у навчанні предметів і курсів громадянської та історичної освітньої галузі. Нагальними завданнями означеної галузі нині є корегування змісту з урахуванням можливостей для формування української ідентичності учнів та напрацювання потрібних методичних шляхів реалізації цієї мети [7, с. 69].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Ganor M., Ben-Lavy Y. «Community resilience: Lessons derived from Gilo under fire», *Journal of Jewish Communal Service* 79, 2003. P. 105–108. URL: <https://archive.jpr.org.uk/object-bjpa1223>
2. URL: <https://www.facebook.com/resilientUkraine/?locale> (дата звернення: 10.10.2023).
3. Ремех Т. О. Формування національної ідентичності учнівства як завдання громадянської освіти. *Проблеми цивілізаційної суб'єктності України: місія науки і освіти* : матеріали Всеукраїнської міжгалузевої науково-практичної онлайн конференції. Київ, 29 вересня – 1 жовтня 2022 р. Київ : Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2022. С. 558–564. URL: https://iod.gov.ua/content/events/37/vseukrayinska-mizhgaluzeva--naukovo-praktichna-onlayn-konferenciya-problemi-civilizaciynoi-subyektnosti-ukrayini--misiya-nauki-i-osviti_publications.pdf?1673262245.3695 (дата звернення: 12.10.2023).
4. Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності. Закон України від 13.12.2022 № 2834-IX. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/t222834> (дата звернення: 11.10.2023).
5. Назаров М. С. Національна стійкість України: від концептуальних засад до практичної реалізації. *Науковий журнал «Політикус: політичні інститути і процеси»*. Випуск № 2. 2020. С. 64–69. URL: http://politicus.od.ua/2_2020/11.pdf (дата звернення: 11.10.2023).
6. Громадянська освіта (інтегрований курс). 10 клас. Рівень стандарту. Навчальна програма для закладів загальної середньої освіти. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-10-11-klas/2022/08/15/navchalna.programa.2022.hromadyanska.osvita-10.pdf> (дата звернення: 12.10.2023).

7. Пометун О. І. Навчання історії й громадянської освіти як чинник формування національної й громадянської ідентичності учнів в умовах війни та повоєнного розвитку України. *Український педагогічний журнал*. 2023. №2. С. 62–72. URL: <https://uej.undip.org.ua/index.php/journal/article/view/661/692> (дата звернення: 12.10.2023).

УДК 37.017.4:316.334.56

Гладун Віталій Вікторович,
старший викладач кафедри філософії
освіти, теорії та методики
суспільствознавчих предметів
Миколаївського ОППО, м. Миколаїв

ВПРОВАДЖЕННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ АКТИВНОСТІ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ НА УРОКАХ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ОСВІТИ

У сучасній освіті важливо створювати умови для формування громадянина-патріота, який здатен та охочий жити в демократичному суспільстві, яке має стати центром для розкриття творчого потенціалу та задоволення особистих та громадських інтересів. Головне завдання виховання громадянина України – це розвиток освіченої та творчої особистості, з високим почуттям власної гідності, громадянською зрілістю, патріотизмом, соціальною активністю, відповідальністю, професійною компетентністю та бажанням до самовдосконалення.

Потрібно зрозуміти, що свідомими та активними громадянами не народжуються, ними стають у процесі навчання та виховання. Сучасне освітнє середовище вимагає докорінно нових підходів до виховання громадян не лише через знання, а й отримання певних навичок для активної громадської участі, поваги, гідності, відповідальності та співпраці з різними людьми в суспільстві.

Рівень розвитку громадянської активності зростатиме, якщо у школі громадянська діяльність буде впроваджуватися активно, а не носити суто формальний характер. Також потрібно пам'ятати, що без ефективної участі дорослих цього розвитку досягти важко.

Особливість участі дітей у житті суспільства й ухваленні рішень як соціально-педагогічного явища полягає в тому, що в центрі уваги має перебувати не вияв активності юного громадянина, а процес становлення його